

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kenno Pedersen

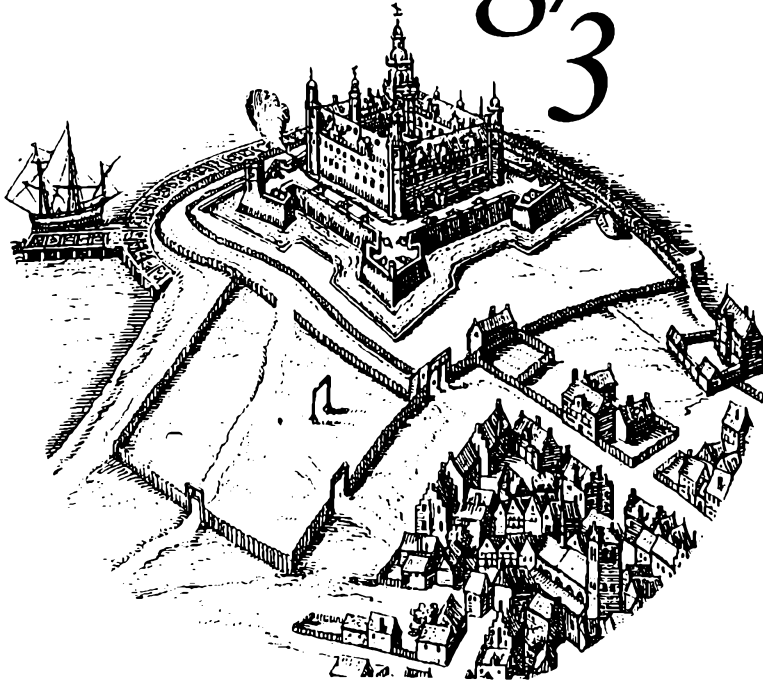
Christian den Fjerdes Helsingør

Rundt i det gamle Helsingør

3

Nordisk Forlag

Rundt i det gamle Helsingør 3

Nordisk Forlag 1996

Rundt i det gamle Helsingør 3
Christian den Fjerdes Helsingør
af museumschef
cand. phil. Kenno Pedersen

Redaktion:
Kenno Pedersen

Tilrettelæggelse:
Helsingør Kommunes Museer

Sat med 11 punkt Times

ISBN: 87-88245-19-5

© Nordisk Forlag og
Helsingør Kommunes Museer 1996

Forsidebillede:
Helsingør rhed på Christian den Fjerdes tid.
Udsnit af maleri på Marientyst slot, Helsingør Kommunes Museer.

Vignet på titelblad:
Udsnit af kobberstik fra Braunius: Theatrum
Urbium, o. 1580.

Rundt i det gamle Helsingør

Til Helsingør knytter sig minder om Danmark i fremgang og forfald. Her måtte gennem mere end fire hundrede år selv de mægtigste nationer betale skat til Sundets hersker, når de ønskede at passere. Guldet strømmede ind fra den Øresundstold, som er blevet betegnet »400 års legalt sørøveri«. Det berettes, at man ikke uretmæssig har kaldt Øresundstolden »de danske kongers guldbjerg«. Borgerne ernærede sig samtidig godt ved handelen med de opankrede skibe på rheden, og byen var en tid landets største og vigtigste provinsby, som på mange måder var på højde med hovedstaden København. Søfolkene og de fremmede handelsfolk, der slog sig ned i den driftige handelsby, gav den et kosmopolitisk præg. Helsingør fik da også sit eget navn ude i verden – Elsinore.

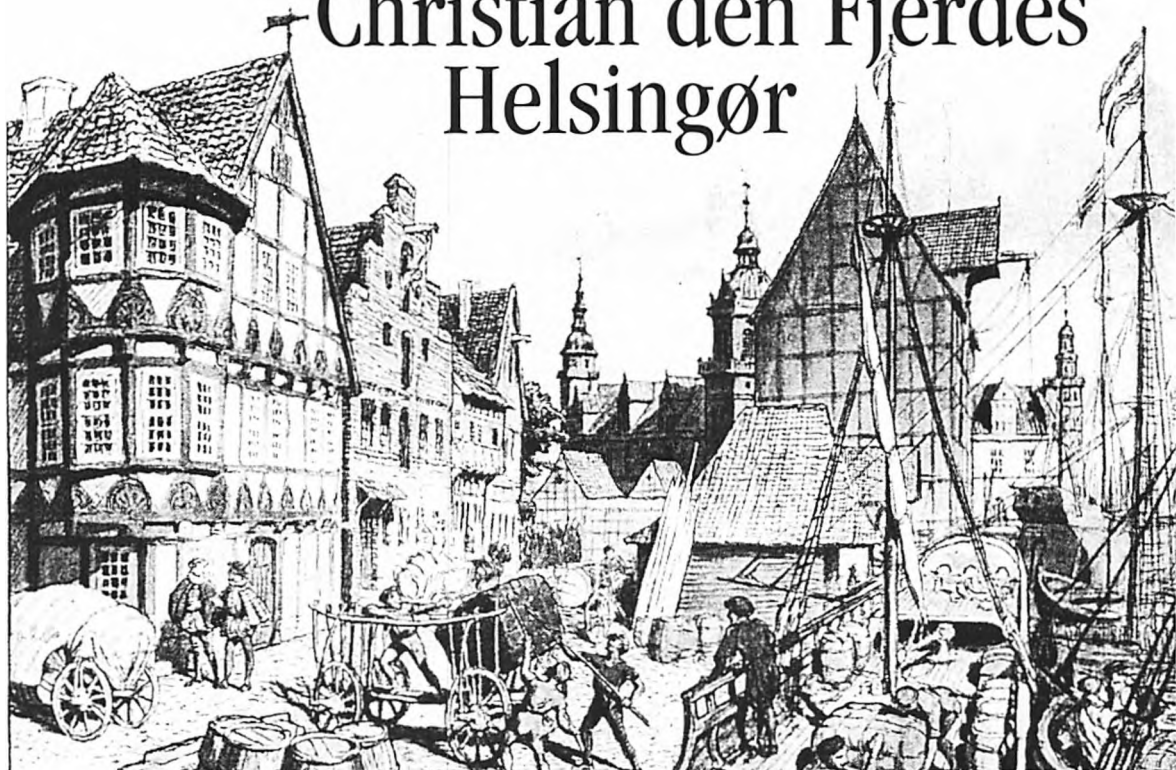
Helsingør var et åbent vindue til verden, hvilket har sat et særcgent præg på byen. Den er arkitekturhistorie in natura. En spadseretur gennem byens gader og stræder, hvor velbevarede, fredede huse ligger tættere end i nogen anden by, vil give enhver en stor og uforlignelig oplevelse. Hver gade og hvert kvarter har sin egen helt specielle atmosfære. Bogserien »Rundt i det gamle Helsingør« er ingen by–guide i traditionel forstand. Sådan er den i alle tilfælde ikke tænkt. Men derimod et redskab – en slags tidsmaskine – der kan tage den interesserede en tur tilbage i historien. Ikke sådan jævnt hen, men i spring, eller om man vil i tidsperioder. »Rundt i det gamle Helsingør« omfatter en række tur–hæfter, eller om man vil, kulturruter, der således giver mulighed for, at man selv kan vælge, hvilken tid i Helsingørs historie, man kunne ønske sig at opleve. Springer man længst tilbage i Helsingørs historie, skal man selvfølgelig begynde med begyndelsen, altså med »Erik af Pommerns Helsingør«, der uanset overskriften tidsmæssigt vil række frem mod »William Shakespeares Helsingør«, der igen afløses af »Christian den Fjerdes Helsingør« o.s.v. indtil vor egen tid, som i denne sammenhæng har fået betegnelsen »Kong Peders Helsingør«. Efter en kortfattet og generel tidsmæssig introduktion til Helsingørs historie, tages man på rundtur i byen, men kun til det der hører tidsperioden til. Vælges eksempelvis en rundtur i »H.C.Andersens Helsingør« forbigås bogstaveligt de steder og huse, som måtte være eksempelvis fra Christian den Femtes tid. Tager nysgerrigheden imidlertid overhånd, og det er jo nok svært at undgå i en så spændende by som Helsingør, vil det unægtelig være en fordel om man er i besiddelse af de andre hæfter, som dermed giver mulighed for lidt sidespring i historien. »Rundt i det gamle Helsingør« omfatter endvidere ture uafhængig af tid, nemlig til Kloster og Kirker, til Kronborg, Kunstens Helsingør og Det finurlige Helsingør.

Der er rigeligt at opleve, hvis man er åben og modtagelig og en lille smule interesseret. Selv samme tur 2, 3 eller flere gange vil aldrig være det samme. Tiden, omstændighederne, alene eller flere sammen, de mennesker man møder, hændelser og tildragelser, humøret og vejrliget gør, at en by som Helsingør aldrig er eller kan være den samme.

»Rundt i det gamle Helsingør« søger alene at være det, som man på moderne dansk kalder en »manual« – altså en slags vejledning i anvendelsen af Helsingør som by – i fortid og nutid. God fornøjelse!

Kenno Pedersen

Christian den Fjerdes Helsingør

Helsingør var på Christian den Fjerdes tid på vej til at blive en virkelig stor by med et rigt handelsliv. På havnebroen var der især livligt som følge af handelen med de mange skibe, der ankrede op på rheden for at klarere den pålagte Øresundstold. I 1904 skildrede maleren og tegneren Gerhard Heilmann livet ved Helsingørs havnebro, som han forestillede sig det på Christian den Fjerdes tid. Kunstneren har taget sig ganske mange friheder, og tegningen må betragtes som et fiktivt men ganske glimrende stemningsbillede i mangel af samtidigt illustrationsmateriale.

Lastet med alskens varer ankrede alverdens handelsskibe op på Helsingørs rhed for at klarere den pålagte Øresundstold. Handlet blev der samtidig mellem by og skibe. Tuskhandel og smugleri har naturligvis været en del heraf. På Christian den Fjerdes tid udviklede handelen på Helsingørs rhed sig til et omfattende »sundmarked«, hvor endog småskuder fra de nærmeste sundbyer møder frem sammen med ølskibe fra Rostock alene for at handle. På samme måde som Øresundstolden blev »de danske kongers guldbjerg«, blev sundhandelen da også de helsingørske borgers velstandskilde.

Livet levedes i den livfulde sundtoldsstad. Kiv og spektakel, drab og usædelighed gik let i svang i den temmelig tøjlesløse by. Øvrigheden kæmpede en brav kamp for at holde det mest løsslupne byliv i tømme og iøvrigt opretholde en facade af lov og orden. Halsjernene på torvet i St. Annagade var flittigt i brug. Mestermanen havde tilsvarende al rigeligt at bestille ved byens kag. På denne skampæl hang til gavnlig eftertanke for byens folk, usselige laser, uhyggelige, menneskelige pjalter af de kagstrøgne. Skøgenes afklippede hår vajede om den plumpe krop, fastnaglede med søm sad tyvenes afskårne ørelapper på dens træ, mennskers afhugne fingre, ja til tider tilmed udrevne tunger. Dømt til galge og gren, eller til hjul og stejle måtte den dømt gå

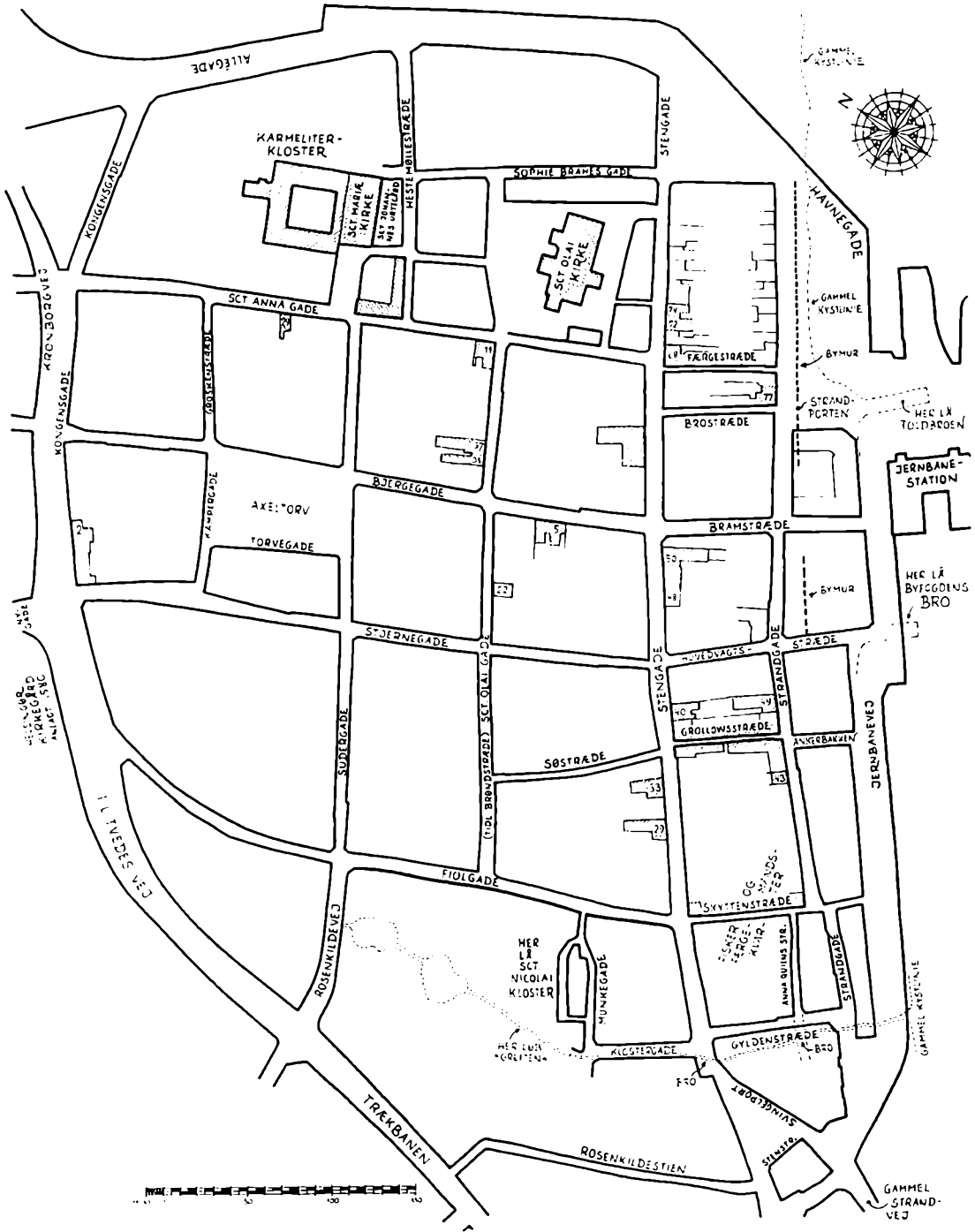

den lange vej til retterstedet, der lå behørigt udenfor byen. Og på Grønnehave fik byens mange hekse hver »24 læs ved at varme sig ved«.

Helsingør var omkring 1625 Danmarks næststørste by med henvend 8–10.000 indbyggere. Et symbol på disse års medvind og måske ligefrem opstemthed, blev »Helsingørs Jomfru«, det himmelstræbende spir, der i 1615 blev rejst på St. Olai kirkes tårn. 45 meter ragede den slanke og elegant dumdristige konstruktion op i luften, og blev derfor anvendt som sømærke i store dele af Øresund.

Med byens strategiske beliggenhed i »kampen om Balticum« lod Christian den Fjerde i 1620'rne byen befæste. En mur blev rejst fra Svingelen i vest langs med Strandgaden ud mod Kronborgs bastioner og derfra til Lappen og »Lundehave«, idag Marienlyst Slot. Mod landssiden udnyttede man »Strømmen«, det betydelige vandløb der siden 1400-årene havde dannet en slags vestgrænse for byen langs med Fioldgade, der dengang gik under forskellige sigende navne såsom »Byens udstræde mod St. Nikolai Kloster« og Tornebuskegaden. Om resten af byen nøjedes man øjensynlig med jordvolde og plankeværker. I befæstningsøjemed fik disse arbejder ingen betydning, men de

*1) Murankrene på facaden af Strandgade 77 på hjørnet af Brostræde fortæller, at huset er bygget i 1642 på foranledning af rådmand Johan Kruse og hans hustru. Sandstensbue-stikket med diamantkvadre og løvemasker over det nuværende dørparti var oprindeligt portgennemkørsel.
Fotograferet af Hugo Matthiessen 1940.*

blev bygrænse og toldgrænse i mere end tre hundrede år.

Det var dette Helsingør Christian den Fjerde kendte så udmærket, og iøvrigt havde et nært forhold til gennem de mange og lange ophold på Kronborg. Fra slottet har kongen været iagttaget til bl.a. de besværlige og primitive forhold ved skibsbroerne. I alle tilfælde lod han anlægge en lille havn. Denne fik øjensynlig lov til at forfalde, og hened 150 år skulle gå før et havneanlæg atter etableredes ved

2) Bymuren, som Christian den Fjerde i 1620'erne påbod borgerne i Helsingør at bygge, mistede i sidste halvdel af 1600-årene sin betydning. Det var antagelig en sidste rest af denne mur, der i begyndelsen af 1900-årene stod tilbage som havemur til Strandgade 64.

Helsingør. Handelskibene måtte fortsat ankre op på rheden, ligesom færge- og skibsbådene måtte anløbe stenvaserne, der evindeligt var under nedbrud og istandsættelse.

Helsingør var i første halvdel af 1600-årene både den næststørste og »fast den livligste« by i riget. Gullet strømmede til byen. De velhavende borgere byggede nye pragtfulde huse, som det rådmand Johan Kruse i 1642 lod opføre på hjørnet af Strandgade 77 og Brostræde 1), og det hus og sidelænge købmand Gødert Braem i 1637 havde ladet bygge i Strandgade 53. Gødert Braem blev i 1639 kongens tolder ved Øresunds Toldkammer, men forlod snart byen for at søge større udfordringer, og endte da også som en af Danmarks største købmænd. Lige overfor, langs den anden side af gaden, stod bymuren. Antagelig er det denne, som senere får lov til at fungere som en slags havemur til nummer 64, sådan som det endnu kunne opleves omkring århundredskiftet 2).

Det var ikke tilladt at bygge klos op ad bymuren. Alligevel skete det, at en handelsbod pludselig lænede sig op ad bymuren. Byøvrigheden bemærkede og påtalte det. Men ord alene ændrede ikke ved tingenes tilstand. Da magistraten øjensynlig ikke gjorde nævneværdige anstalter til at realisere de trusler, som man behørigt lod ledsage deres formaninger, groede uvæsenet fast i takt med, at det forsvarsmæssige aspekt ved bymuren mistede sin betydning. Med bymuren som bagfacade opstod gradvist den nye husrække, som senere tider har givet de lige husnumre. Her og der indgår partier af Christian den Fjerdes bymur i husrækken på vandsiden af Strandgade.

Det blomstrende handelsliv der i slutningen af 1500-årene og begyndelsen af 1600-årene havde givet grundlag for opførelsen af en lang række købmandsgårde langs Strandgade aftog. »Riget fattedes penge« og Strandgades købmandsgårde sank ned til at blive værtshuse, og som sådan var de næsten udødelige. Værtshusholderne var i reglen gamle, udtjente skippere, der havde opgivet livet til søs, og slået sig ned på landjorden. Bemærkelsesværdigt forekommer det iøvrigt, hvor få huse og bygninger fra Christian den Fjerdes tid, der er bevaret i den

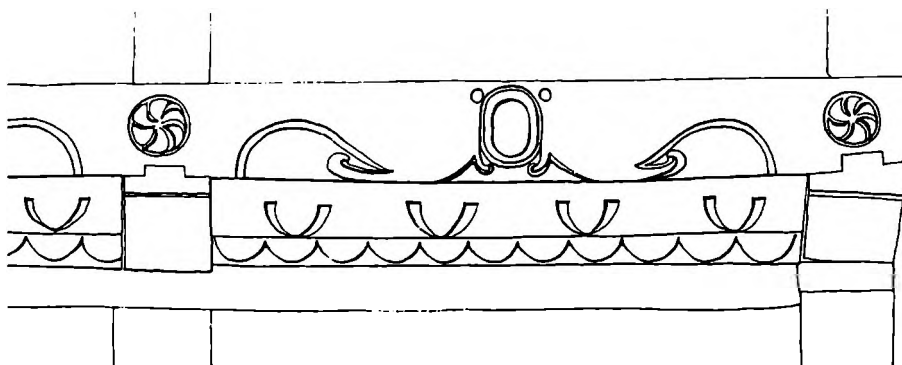
3) Strandgade 49 rummer i sin kerne et "Christian den Fjerde-hus", men kun lovmasken, der sidder som slutsten over port-buen lader ane en højere alder. Huset er fra 1633. Dette årstal står at læse i jernankrene på sidelængen i gården tilligemed bygherre-initialerne HP:KGD – HHP står for Hans Piper. Fotograferet af Hugo Matthiessen 1921.

vestlige ende af Strandgade. Udover de allerede nævnte således toldvisitør Hans Pipers gård i nummer 49. I sit ydre fremstår borgerhuset nyklassicistisk med sit tandsnit oppe under tagudhænget. Men det er senere dekorativ tilføjelse fra en ombygning i 1780. Sandstenstikkene og løvemasken i portbuen røber en højere alder. Huset er fra 1633, hvilket kan læses i murankrene på sidelængens facade tilligemed bygherreinitialerne HP.KGD 3). Huset hører egentlig sammen med Stengade 40. Langs Grollowstrædes østside ses den tidligere for samtlige strandstræder karakteristiske, upræntiøse sidehusbebyggelse til ejendommene i Stengade og Strandgade.

4) Strandgade 43 fremstår med en beskeden ornamentering såvel i fyldholter som på overgangsfoden, der har en ejendommelig og utraditionel udformning af den helsingørske kølbue. Huset må henføres til 1600-årenes første halvdel. På dette billede ses huset, medens det var helt overpudset, som det kom på mode i 1700-årene. Tegningen herunder viser et udsnit af det bindingsværk, der blev fremdraget ved husets restaurering, hvor det smukke bindingsværk atter blev fremdraget.

Udkragningen mod gaden, det dekorede tømmerværk og højstolperne til gårdsiden taler for at man i Strandgade 43 står over for et hus fra første halvdel af 1600-årene. Det bør bemærkes, at udformningen af de dekorative elementer, herunder kølbuerne ikke er den gængse Helsingørstype 4). Med opførelsen af bymuren langs stranden i 1620'rne blev Strandgadebebyggelsen afskåret fra strandbredden, der havde været stedet for vareudveksling og ophalingsplads for fiskernes og færgemændenes både, der herefter kom til at ligge udenfor bymuren.

5) Selv om Stengade 20 er opført omtrent samtidig med Strandgade 27, fremstår de to huse vidt forskelligt i gadebilledet, hvor Stengade er den prægtige hovedgård for borgmester Ivar Petersen. Huset står i sin oprindelige størrelse, 7 fag bindingsværk i 2 stokværk med styrtrum og knægtbygget mod begge gader. Tilsvarende med profilrem i underkanten af styrtrum. Stikbjælker bærer gavlfremspringet. På overgangsfoden – øvre stokværks fodtommer – er skåret flade kolbuer, hvis spids ender i kors. Knægtene er af den gangse helsingorske type, formet som antikke volutkonsoller med snitværk i form af akantusblade. Tegnet af Kristian Kongstad 1922.

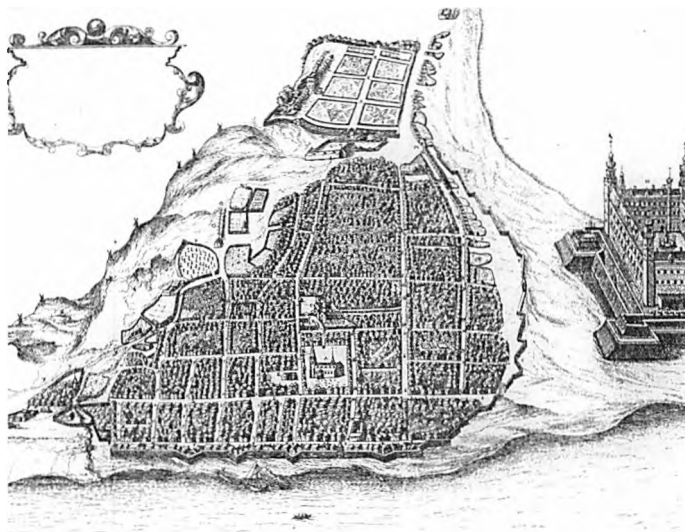
Samtidig med, at gadebilledet åbner sig i den vestlige ende af Strandgade, får bebyggelsen en anden karakter. I Skyttenstræde fornemmes karakteren i »fisker- og færgemandskvarteret«, der her blev skabt i 1600- og 1700-årene. På begge sider af strædet er den ældre bebyggelse bevaret, på vestsiden overvejende to-etages ejendomme og på østsiden en-etages huse, der med en enkelt undtagelse er udstyret med kvist, som bryder facaderækkens rytme og giver gadebilledet ekstra variation. I Kommis-sionsakten vedrørende Købstædernes økonomiske Forhold fra 1682-85 ser man, at størstedelen af byens mindre

ejendomme er udlejningsboliger, ejet af stadens mere velstående folk, der selv boede på hovedstrøgene. Et overbevisende eksempel herpå var på Christian den Fjerdes tid den østlige side af Skyttenstræde 5), hvor samtlige småboliger og de to hjørneejendomme udgjorde et samlet kompleks under ejendommen Stengade 20.

Da Strandgade blev anlagt omkring 1600 mindskedes betydningen af Anna Queenstræde, der var den oprindelige indfaldsvej til »Strandgadebebyggelsen«. Anna Queenstræde, der på Christian den Fjerdes tid hed »Møllestræde ved Svingelen«, er trolig identisk med det ældste »strandgade«, der nærmere har været en »strandsti« uden bebyggelse på vandsiden. En bro over »Strømmen« forbandt »Strandgade« med kystvejen

til København samt landevejen ind i landet.

Omtrent hvor vejene delte sig lå herberget Emaus, hvor den vejfarende efter en lang og trættende rejse kunne »bie lidt«,

6) I modsætning til det øvrige Helsingør, der tydeligvis har været underkastet en form for overordnet styring, forekommer "byen" vest for Skyttenstræde-Fiolgade uregelmæssig og lidt "selvgroet". Efter Peder Hansen Resens Atlas Danicus.

hvilket også kunne være nødvendigt, da byportene lukkedes ved solnedgang. »Emaus« var indrettet i et bindingsværkshus, hvor man må forestille sig et udhængsskilt med billedet af Emausscenen og ordene »Bliv hos os, dagen hælder«. Ved siden af lod Helsingør by opføre et »køkkenhus«. Det var da tolder Morten Jensen ejede stedet, og her havde ladet de kongelige bådsmænd indlogere i 1620–21, medens de arbejdede på Christian den Fjerdes iøvrigt aldrig fuldførte havneanlæg.

»Emaus« lå i »Blegehaven« straks nedenfor »Galgebakken«, hvor tidens forbrydere måtte dingle for vind og vejr til almindelig påmindelse for de forbipasserende om, at her sattes ret og skel. »Broen ved Emaus« satte således et symbolsk skel. En del af »Galgebakken«, som også omfattede Trykkerdamsbakken, rummede iøvrigt det middelalderlige borganlæg »Borrevold«, som senere tider med Arild Huitfeldt som hjemmelsmand har benævnt »Flynderborg«. Værtshuset »Emaus« ophører med at eksistere med udgangen af 1600-årene. Sidste gang »Emaus« omtales er i 1673. Formentlig er huset blevet revet ned. Man kan idag, hvor byens gamle indmark og overdrev er bebygget, have mere end vanskeligt ved at forestille sig, hvor vildsomt og uvejsomt det landskab egentlig har været, der en gang omkransede Helsingør. At

7) Hjørneejendommen Sankt Olaigade 43/Sankt Annagade 11, populært kaldet "Brædde-hytten", er opført i første halvdel af 1600-årene, og består af to bindingsværksbygninger. Huset i Sankt Olaigade omfatter 6 fag bindingsværk med udkrægning og profilrem på facaden under styrtrum. Sankt Annagade er større og omfatter 8 fag i to stokværk med gennemstukne hjælkehoveder under løshængte knægte og den karakteristiske kolbue indskåret i overgangsfoden. Bemærk knægteene under tagskægget. Fotograferet af Hude 1910 medens der var beværtning i huset.

8) Kongensgade 2bc er opført omkring år 1600. Huset er på mange måder særegent. På facaden er afsløkket nogle kartoucheagtige renaissance-dekorationer. Den to etagers udbygning mod gården omfatter en nu overdækket svalegang. Fotograferet af Hugo Matthiessen 1916.

skoven lå helt tæt op til byen endnu på Christian den Fjerdes tid fornemmes, når det siges »kom gående af skoven ved Hestekilden«. Denne lå ved Klostergade 7.

På Christian den Fjerdes tid flød vandet stadigvæk så rigeligt i »Strømmen«, der dannede en naturlig vestgrænse for byen, at det kunne drive to vandmøller, der lå med en indbyrdes afstand på knapt 300 meter. Øvre Mølle lå ved kløften mellem Hjortebakken og Skottebakken – hvor Rosenkildevej krydser Trækbanen/I.L.Tvedesvej. Nedre mølle lå ved førnævnte »Møllestræde ved Svingelen« 6).

Broen ved Svingelen var et manende skel, ikke mindst for dem der var blevet dømt til at forlade byen »inden sol går ned«, eller når sindene var mildere stemt »inden trende solemærker«. Det var mestermanden, der ledte den dømte ud til Galgebakken med dens hjul og stejle eller måske blot af by. Med distance er disse processioner blevet iagttaget af beboerne på Stengade. Givetvis også i Knud Andersen Bagers gård i Stengade 29, der er et fornemt bindingsværkshus fra 1645. Dateringen understøttes af fyldholternes snitværk og kølbueudskæringen på overgangsfoden. En udskåret profilstav er anbragt over vinduesrækken i andet stokværk. Det 9 fag lange og 2 etager høje bindingsværkshus, hvor andet stokværk er kraget ud over underetagen, var en tid borgmestergård.

FR 1159

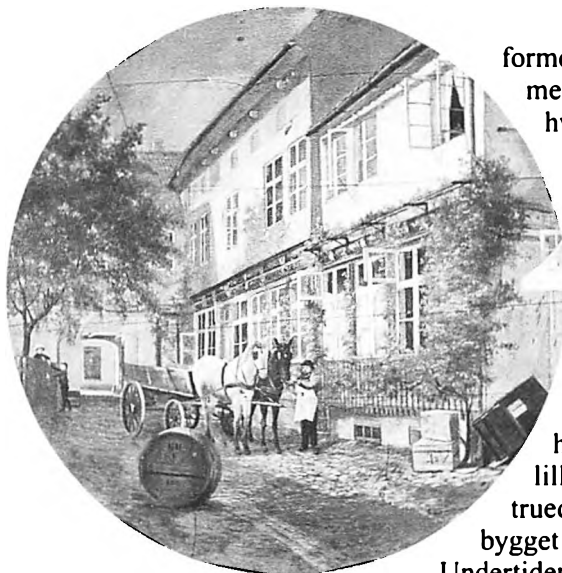
Naboejendommen tilhørte i 1600-årene den bekendte ridefoged Hans Rostgaard, som dog boede på sin ejendom Krogerup. »Skrivergaarden« har trefag gavlkvist med trekantfronton. Gårdfacaden er i bindingsværk. Gården omfatter desuden en bindingsværks sidelænge og en tilsvarende mellembbygning med port til bageste gård. Skønt bindingsværket meget ofte er dækket af puds, og skønt facaden ofte omkring 1800 har fået tandsnit eller andre nyklassiske ornamenten klistret på sig, er deres ophav i reglen genkendelig. Eventuelt ornamentet tømmerværk afsløres derimod først, når pudslaget fjernes i forbindelse med en restaurering.

Et kig rundt i Stengade afslører, at der reelt kun står meget få huse tilbage fra netop den byggeglade Christian den Fjerdes tid. En forklaring herpå kunne være, at bebyggelsen i hovedgaden i højere grad har været underkastet skiftende tiders krav til stil og indretning end husene i sidegaderne. På den anden side gemmer der sig heller ikke mange huse af den alder andre steder i byen.

Dog finder man i Bjergegade 5 to sammenbyggede bindingsværkshuse fra Christian den Fjerdes tid. De fremtræder i dag med henholdsvis 5 og 6 vinduesfag, men var oprindeligt to selvstændige huse på 7 fag med »stokværksfremspring« mellem første og anden etage. Og i St. Olaigade 35–37 står endnu et »Christian den Fjerde-hus« bevaret i det østre forhus. Et stykke længere henne ad gaden på hjørnet af Sankt Olaigade 43 og Sankt Annagade 11 står ligeledes bevaret et par sammenbygget bindingsværkshuse fra Christian den Fjerdes tid 7). Ældst er nok selve hjørnehuset. Oprindeligt havde huset simpel gavl mod St.Olaigade og facade mod St. Annagade, der var »hovedgaden«. Facaden har gennemstukne bjælkehoveder i begge stokværk. Underetagen er tillige udstyret med udskårne knægte, hvorpå den dekorede overgangsfod hviler. Derimod skal man ikke umiddelbart forledes til at tro, at man står overfor et 350-årigt eller endnu ældre hus i St.Olaigade 22 fordi facaden prydes af tømmerværk med snitværk. To af de udskårne bjælker er trolig genbrug fra et eller flere bindingsværkshuse fra Christian den Fjerdes tid. Huset hører snarere til Christian den Femtes Helsingør. Tilsvarende står man tilsyneladende overfor et hus fra 1633 i St. Annagade 29, hvor der over porten sidder en udskåren bjælke med det pågældende årstal.

Der findes ikke noget årstal indhugget eller skåren i tømmerværket i det 14 fags store bindingsværkshus i Kongensgade 2bc 8). Men

9) Huskilt på Stengade 33 med Henrik Homesters navn og bomærke, samt forbogstaver af hans hustrus navn. I Sct. Mariæ Kirke kan man finde hans epitafium.

10) a–d) Sidelængerne til Stengade 50 repræsenterer højdepunktet af det dekorative element i bindingsværksbyggeriet. Snitværket har været malet i forskellige farver. Det gårdmiljø, der skildres på denne skydeskive for Engelbrecht Hilligsøe malet i 1889, har næppe ændret sig meget siden Christian den Fjerdes tid.

formen og dimensionen på tømmeret fortæller sammen med konsolknægtene under de gennemstukne bjælker, hvorover er et styrterum, at der er tale om en bygning fra begyndelsen af 1600-årene. På facaden er ligeledes afdækket nogle kartoucheagtige renæssancedekorationer. I sidelængen i gården ses en nu overdækket svalegang.

Navne og indskrifter gav i ældre tid det enkelte hus et særpræg. Disse var typisk placeret på døroverligger, sådan som det var tilfældet med den, der ses frilagt på facaden af Stengade 33. Her ses Henrik Homesters navn og bomærke samt forbogstaverne af hans hustrus navn IHD. Indskriften omfattede tillige et lille vers, som nu er overdækket. Dette lød: *Wo got for-trued der hat wo(l) gebued (Den, der stoler på Gud, har bygget godt) 9).*

Undertiden kunne indskriften også blot være malet på bjælken, sådan som det havde været tilfælde i Stengade 36, hvor teksten oversat fra tysk lød: »Så højt elskede Gud verden o.s.v.«. Ældst af denne art bibelske indskrifter på helsingørske bygninger findes i Stengade 74. I glemselens mørke, bag senere tiders puds og maling, skjuler der sig formentlig rundt om på byens huse adskillige lignende indskrifter. Fremme i historiens lys er en trætavle, der blev fundet over indgangsdøren til Stengade 40. Den plattyske indskrift afslører, at huset er bygget i 1604 af Joachim Langen, som ved fromme ønsker nedkalder forsynets gunst over huset, hvilket altså ikke har været omsonst. I direkte oversættelse lyder teksten: »Dette hus har den ærlige mand Jochm Langen ladet bygge i året 1604 d. 3 f(bruari). Såfremt Gud ikke giver huset sin velsignelse, da arbejder enhver forgæves«. Her boede den engelske lods James Hall, der havde været på opdagelsesrejse til Grønland for Christian den Fjerde.

1600-årenes første halvdel var på mange måder en overdådig og bombastisk tid. En tid der ikke sådan lod sig begrænse for meget i sin udfoldelse åndeligt eller materielt. Det var en tid, der var højtravende, overspændt, svulmende og barok. Det barokke i tiden kom blandt andet til udtryk i bygningskunsten. Denne fandt endog vej til gårdrummene, hvor sidehusene, som i Margrethe Jacobsdatter Holgersens gård i Stengade 48–50, bliver udstyret med overdådigt baroksnitværk 10). Bindingsværkslængen på de 9 fag i 2 etager samt et halvstokværk med skodder er opført i 1640'erne. Baroksnitværket omfatter her englehoveder og svulmende frugtklaser. Overgangsfoden og fyldholterne på det lille 4 fags sidehus, der ligger i forlængelse af førnævnte, har et knap så svulstigt snitværk. De korsmærkede kølbuer der indgår i dette snitværk, er et fornemt eksempel på, at en ældre snitværkstradition har holdt sig. De to bindingsværkslænger knytter sig til det nuværende lille 5-fags forhus med trekantgavl over midtrisalitten, der er resultatet

af en ombygning og grundmuring af det 8-fags bindingsværkshus i 2 etager, som rådmand Rasmus Regelsen havde ladet opføre i 1639. Herfra skal man helt ned til hjørneejendommen Stengade 68/GI. Færgestræde før man atter står overfor en bygning, som er fra Christian den Fjerdes tid. Hjørnehuset kan med den tøndehvælvede kælder føres tilbage til midten af 1500-årene. På Vor Frue Klosters vegne solgte byens magistrat således i 1551 grunden på Færgestrædes østre side fra Stengade til stranden til en borger, der forpligtede sig til at bebygge den med en god købstadsbygning, egetømmer og stentag. Den nuværende skikkelse fik forhuset ved en ombygning omkring 1740. Næsten uændret står sidebygningen mod Færgestræde. Denne er opført omkring 1600. En kridtpibeovn er blevet afdækket i kælderen. Muligvis er der tale om Christian Pibemagers ovn! Helsingør var formentlig det første sted i Danmark, hvor en pibemanufaktur kom i gang, nemlig ved bemeldte Christian Pibemager, der havde borgerskab i byen, og som dør her 1651. Tobaksrygningens ædle kunst holdt iøvrigt sit indtog i Danmarkshistorien med 12 kridtpiber til en anslået pris af 1/2 daler. Piberne er beskrevet i en botaksation, som Helsingør byret udfærdigede i året 1606 efter Anne Dirik Piper, der havde sin krambod i Stengade 82. Anne Dirik Pipers efterfølgere i kramboden havde i årene 1619–82 Øresunds Toldkammer som nabo. I 1682 flyttede toldkammeret fra det lejede domicil i Stengade 84 til ejendommen skråt overfor. Her klareredes Øresundstolden frem til 1740, hvor et helt nyt toldkammer blev bygget nede ved Strandgade. Toldkammeret gav utvivlsomt stedet særlig distinktion, og »Byfogdens Port« ud for strædet i Christian den Fjerdes bymur var da også et imponant bygværk i »Christian den Fjerde-stil«.

Serien Rundt i det gamle Helsingør omfatter følgende hæfter:

- 1 Erik af Pommerns Helsingør
af Lone Hvass
- 2 William Shakespeares Helsingør
af Kenno Pedersen
- 3 Christian den Fjerdes Helsingør
af Kenno Pedersen
- 4 Christian den Femtes Helsingør
af Kenno Pedersen
- 5 Jean Jacob Claessens Helsingør
af Kenno Pedersen
- 6 H.C.Andersens Helsingør
af Kenno Pedersen
- 7 Mads Christian Holms Helsingør
af Kenno Pedersen
- 8 Kong Peders Helsingør
af Lars Bjørn Madsen
- 9 Klosters og kirkernes Helsingør
af Lone Hvass
- 10 Bastionernes Helsingør
af Lone Hvass
- 11 Den romantiske have ved Marienlyst Slot
af Lars Bjørn Madsen
- 12 Det finurlige Helsingør
af Lars Bjørn Madsen
- 13 Monumenternes Helsingør
af Lars Bjørn Madsen

Anvendt materiale:

Robert Egevang: Det gamle Helsingør, Nationalmuseet 1979.

Kristian Hvidt: Pynt på gesimsen. Facader på Københavnsk 1983.

Martinus Galschiøt: Helsingør omkring midten af forrige århundrede, 1960.

Historiske Huse i Helsingør, Nationalmuseet 1973.

Knud Klem og Peter Holm: Helsingør, København 1951.

Etagebyggeri 1860-1920, 1983.

Lars Bjørn-Madsen: Helsingør Toldkammer, 1991.

Marienlyst Slot. Det kongelige lystanlæg ved Helsingør, København 1988.

Birger Mikkelsen: Helsingør. Sundtoldstad og borgerby. Helsingør 1976.

Laurits Pedersen: Gennem Helsingør. En vejledning for helsingoranere og byens gæster.

Laurits Pedersen: Helsingør i Sundtoldstiden, bd. I-II, 1926-29.